

İDARƏETMƏNİN ÜMUMİ PRİNSİPLƏRİ VƏ TƏŞKİLİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İdarəetmənin ümumi prinsipləri dedikdə, bütün növ təşkilati sistemlər üçün xarakterik olan universal prinsiplər nəzərdə tutulur. Yəni bu cür ümumi prinsiplər sistemin bütün komponentlərinə tətbiq edilir.

İdarəetmənin ümumi prinsipləri içərisində ən əsas yeri idarəetmənin elmi əsaslandırılması prinsipi tutur. Belə ki, idarəetməyə elmi yanaşma təşkilatın səmərəliliyinə təsir edən bütün amillər kompleksinin hərtərəfli öyrənilməsini tələb edir. Bu zaman əldə olunmuş biliklər və nəticələr idarəetmə təcrübəsində davamlı şəkildə tətbiq olunmalıdır.

Əhəmiyyətinə görə ikinci yeri tutan idarəetmə prinsipi - idarəetmə problemlərinin həllinə sistemli yanaşılması prinsipidir. Sistemli yanaşma rəhbərdən təşkilata bir-birinə bağlı, bir-birindən asılı və daim biri-birinə qarşılıqlı təsir göstərən elementlər qrupu kimi (sistem kimi) baxılmasını tələb edir. Bu sistemin əsas elementləri isə təşkilatdakı insanlar, texnologiyalar və struktur hesab olunur.

Sistemin yanaşmasında əsas məsələ sistemlərin tamlığının formalaşdırılmasıdır. Tamlığı formalaşdırmaq yəni onun mahiyyətini və spesifikliyini ortaya çıxarmaqdır. Başqa sözlə desək, sistemin tərkibini, yəni onun elementlərinin kəmiyyət və keyfiyyət xüsusiyyətlərini, quruluşunu, yəni hər bir elementin funksiyasını, həmçinin sistemin bütövlüyünü təmin edən integrasiya faktorlarını aydınlaşdırmaqdır.

Sistemli yanaşmanın kökündə sistemli təhlil durur. Sistemli təhlilin aparılması isə konkret fəaliyyət məqsədinin formalaşdırılmasına, elementlərin kəmiyyət və keyfiyyət tərkibinin müəyyənləşdirilməsinə imkan yaradır.

İdarəetmənin optimallıq prinsipi minimal vaxt və pul sərf edilməsi yolu ilə məqsədlərə nail olunması tələbini müəyyən edir.

İdarəetmənin çevikliyi prinsipi ilə yuxarıda qeyd olunan prinsip bir-biri ilə sıx bağlıdır. Bu prinsipin praktiki həyata keçirilməsi, təşkilatın xarici mühitdə baş verən dəyişikliklərə vaxtında uyğunlaşmasını, həmçinin fəaliyyətin yeni məqsədlərinə uyğun olaraq sürətli yenidən qurulmasını təmin etməyə imkan verir.

Yetkinlik prinsipi menecerin idarəetmə obyektinə haqqında məlumatını və ya ən azı qərarların qəbul edilməsində ixtisaslı mütəxəssis məsləhətini qəbul etmək qabiliyyətini əks etdirir. Yetkinlik prinsipi funksiyalara uyğun olaraq əməyin şaquli istiqamətdə bölünməsi ilə bağlıdır.

Müasir dövrdə idarəetmədə sosial faktorların artan rolu ilə əlaqədar idarəetmənin demokratikləşdirilməsi prinsipi əsas yerlərdən birini tutur. Bu prinsip sahibkarların, menecerlərin, işçi kollektivinin və fərdi işçilərin maraqlarının ədalətli bir şəkildə təmin edilməsini nəzərdə tutur.

Məlumdur ki, intizam idarəetmənin ən vacib prinsiplərindən biridir. Çünki bu prinsip hər bir səviyyədə istənilən idarəetmə sistemində hökmən mövcud olmalıdır. İn-

tizam prinsipi rəhbərin tələblərinin, iş vəzifələrinin, təlimatların, əməllərin və digər sənədlərin vacib şəkildə yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur. Təşkilatdakı intizamın səviyyəsi idarəetmə mədəniyyətini müəyyənləşdirir.

Stimullaşdırma prinsipi, ilk növbədə, maddi və mənəvi stimullardan istifadə etməklə əmək fəaliyyətinin motivasiyasını nəzərdə tutur. Məlumdur ki, maddi stimullar işçilərin şəxsi iqtisadi maraqlarına, mənəvi stimullar isə əsasən işçilərin psixoloji vəziyyətinə təsir göstərir. Stimullaşdırma prinsipi heyətin səmərəli motivasiyasını nəzərdə tutur.

Müasir dövrdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən əksər şirkətlərin rəhbərlərinin çoxu hesab edirlər ki, işçilərin maddi stimullaşdırılması kommersiya müəssisələrinin inkişafında əsas amildir. Aşağıdakı sxemdə göstərilən məlumatlar konsaltinq şirkəti tərəfindən 2016-cı ildə Azərbaycanda aparılan araşdırma zamanı dərc edilmişdir.

Optimallıq prinsipi nəticə və xərclər arasında optimal korrelyasiyanı müəyyən etməyə, ən yaxşı həllin seçilməsinə, düzgün təşkilati strukturun qurulmasına kömək edir.

İlk dövrdə idarəetmədə daha iki prinsipin – reqlamentləşdirmə (tənzimləmə) və rəsmiləşdirmə prinsiplərinin əhəmiyyəti böyükdür.

Reqlamentləşdirmə prinsipinə əsasən, idarəetmə sistemində baş verən bütün proseslər ciddi şəkildə tənzimlənəlməlidir. Başqa sözlə desək, hər bir təşkilatda bütöv təşkilatın və onun ayrı-ayrı struktur bölmələrinin fəaliyyətlərini tənzimləyən xüsusi qayda və qanunlar sistemi işlənilib hazırlanmalıdır.

Rəsmiləşdirmə prinsipi təşkilatın fəaliyyət qayda və qanunlarının əməllər, sərəncamlar və rəhbərin göstərişləri şəklində rəsmiləşdirilməsini nəzərdə tutur.

Reqlamentləşdirmə və rəsmiləşdirmə prinsiplərinin tətbiqi təşkilatın fəaliyyətini daha nizamlı, plana uyğun qurmağa imkan verir.

Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda göstərilən ümumi idarəetmə prinsipləri idarəetməni tam şəkildə əhatə etmir. Burada biz yalnız əsas və ən universal prinsipləri nəzərdən keçirdik. Lakin yadda saxlamaq lazımdır ki, istənilən sosial-iqtisadi sistem konkret məqsədlərə nail olmaq üçün yaradılmışdır və buna uyğun fəaliyyət göstərir. Buna görə də idarəetmə prinsipləri rəhbər tərəfindən qarşıya qoyulmuş konkret məqsədlərə uyğun fərdi şəkildə seçilib tətbiq edilməlidir.

Bütün yuxarıda qeyd olunanları ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, müasir dövrdə aşağıdakı idarəetmə prinsipləri daha çox əhəmiyyət kəsb edir:

- idarəetmənin elmi əsaslandırılması;
- idarəetmə məsələlərinin həllinə sistemli yanaşma;
- idarəetmənin optimallığı, çevikliyi və demokratikləşdirilməsi.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. K.A.Şahbazov, M.H.Məmmədov, H.S.Həsənov – Menecment, dərslik. Bakı, 2005.
2. Гениберг Т.В. Современный менеджмент: Учебно-методический комплекс. – Новосибирск: НГУЭУ, 2010.
3. Həsənov H.S. – İri sahibkarlıq strukturları. Bakı, 2007.